

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ

на

гл. ас. д-р Мариана Маринова Ангелчева, доктор,

представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „Доцент“ в професионално направление 7.4. Обществено здраве, специалност „Физикална и рехабилитационна медицина“ за нуждите на катедра „Кинезитерапия и рехабилитация“, обявен в ДВ, брой 94 от 10.11.2023 г., стр. 93.

I. Хабилитационен труд – *Монография*

„Приложение и перспективи на съвременните СПА терапии“, Научно издателство НСА ПРЕС, ISBN 978-954-718-728-3

Наблюдава се тенденция за застаряване на населението в страните от ЕС и България не прави изключение. Влошеното здраве на българите, високата заболяемост и смъртност, намалената продължителност на живота поставят все по-високи изисквания към системата за здравеопазване. Тези тенденции налагат търсенето на нови алтернативи за подобряване на здравето и качеството на живот. В този смисъл СПА и Уелнес практиките предлагат ефективни стратегии за справяне, като превенция на здравния риск.

Настоящият монографичен труд разглежда съвременното състояние за приложение на СПА терапиите като алтернативни и допълващи методи, целящи подобряване на здравето и благополучието на индивида чрез превенция на рискови фактори за социално значими заболявания. Актуалността на този научен проблем е представена чрез обобщен и задълбочен теоретичен анализ на съществуващите научни доказателства от чужди и собствени оригинални изследвания.

В първа глава са обобщени доказателствата от научните изследвания, акцентиращи върху медико-социалните и икономически аспекти на професионалния и психо-емоционалния стрес, като рискови фактори за здравето на индивида.

Във втора глава се анализират възможностите на съвременните СПА и Уелнес програми за повлияване на психо-емоционалното състояние, наднорменото тегло, целулита и здравето при потребителите на тези услуги. Особено внимание е отделено на възможностите за приложение на естествените и преформираниите физикални фактори в съвременните СПА-центрове.

В трета глава са анализирани резултатите от най-новите проучвания за ефективността на СПА терапии, насочени към повлияване на стрес, редукция на телесно тегло и целулит. Представените научни доказателства са сравнени с резултатите от собствени изследвания в областта на разглежданата научна проблематика.

Заключителната част очертава основните насоки за развитие и обосновава необходимостта от бъдещи научни изследвания относно ефективността и качеството на СПА практиките и предлаганите програми. Особен акцент се поставя върху необходимостта от включването на здравно-образователни програми, насочени към промяна в начина на живот чрез създаване на трайни навици за здравословно

хранене, физическа активност и стил на живот, в рамките на престоя в СПА и Уелнес центровете.

Настоящият монографичен труд може да послужи като полезен източник на информация за студенти, изследователи и професионалисти в СПА и Уелнес – услугите и практиките.

1.Mariana Angelcheva, APPLICATION AND PERSPECTIVES OF THE MODERN SPA THERAPIES, monograph, Science Publishing House, NSA Press, ISBN 978-954-718-728-3

There is a trend of population aging among the EU nations and Bulgaria is not an exception. The poor health of the Bulgarians, the high percentage of morbidity and mortality, the reduced life expectancy are factors for higher and higher demands to the health care system. These trends require a search for new alternatives to improve health and quality of life. In this sense Spa and wellness practices are offering effective ways of dealing with the situation in order to cope with the health risk.

This monographic work examines the current states of application of spa therapies as alternatives and complimentary methods aiming to improve the health and wellbeing of the individual through the prevention of risk factors for socially significant diseases.

The relevance of this scientific problem is presented through a general and in-depth theoretical analyses of existing scientific evidences from foreign and own original research.

The first chapter summarizes the evidence of scientific work with a main point to medical -social and economic aspects of a professional and psycho-emotional stress as risk factors of individual's health.

In the second chapter the possibilities of modern Spa and wellness programs to influence the psycho-emotional state, overweight, cellulite and the health of the people using these services are analyzed. Special attention is paid to the possibilities of applying natural and pre-shaped physical factors in the modern spa centers.

In the third chapter the result of the latest studies of the effectiveness of spa therapies aimed at influencing stress, reducing body weight and cellulite are analyzed. The presented scientific evidences are compared with the results of own research in the field of the considered scientific issues.

The concluding section outlines the main directions of development and justifies the need of a future research on the effectiveness and the quality of spa practices and programs offered. A special emphasis is placed on the need to include health and educational programs aimed at changing the way of life by creating lasting habits for healthy eating, physical activity and lifestyle during the time spend at the Spa and wellness centers.

This monographic work can be used as a useful source of information for students, researchers and professionals at the spa and wellness services and practices.

II. Публикации и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация

1.Angelcheva M., (2017), Extracurricular sport activities and institutionalized children. Socialization effects, Proceedings book, International Scientific Congress “

Applied Sports Sciences“, National Sports Academy „Vassil Levski“, 1-2 December 2017, Sofia, Bulgaria, www.icass2017.com, NSA Press, ISBN (Print): 978-954-718-489-ISBN (Online): 978-954-718-490-9 , pp. 333-336.

Sport is a chance for the institutionalized children to improve their social interactions, to develop communicative skills, to rate adequately their own abilities. We, in Bulgaria, do not have studies concerning the sport influence on the socialization power in case of the CDPC.

The aim: To evaluate how extracurricular sport activities influence on the socialization level in case of CDPC.

The method: The inquiry covers 152 children, 8th to 14th olds (90 boys&62 girls), both sexes, divided into 3-age groups; in addition, each group was divided into a) engaged and b) non-engaged in sports as extracurricular activities. We used the Scale of M. Rozhkov in order to make clear how these activities influence on the overcome of the institutional reactivity and what kind of relations they establish with the actual socialization level in case of such children.

The result: Participation in extracurricular sport activities vastly maximizes the degree of socialization in respect to the personal social activity and specific autonomy, as well as to the social adaptation in case of CDPC.

The conclusion: Such interest stimulates development of social virtues such as respect for elders, self-control and tolerance to the others, respect for the sport regulations and discipline; it builds close friendly peer contacts, i.e. higher degree of socialization towards peers, non-engaged in any sport activity. Nevertheless, these occasions are not enough to overcome the consequences of living in an institution and to achieve a high level of socialization.

Key words: *extracurricular sport activities; socialization; children, deprived of parental cares (CDPC).*

1. Angelcheva, M., (2017) Extracurricular sport activities and institutionalized children. Socialization effects, Proceedings book, International Scientific Congress “ Applied Sports Sciences“, National Sports Academy „Vassil Levski“, 1-2 December 2017, Sofia, Bulgaria, www.icass2017.com, NSA Press, ISBN (Print): 978-954-718-489-ISBN (Online): 978-954-718-490-9, pp. 333-336.

Влиянието на извънкласните спортни занимания върху степента на социализация при деца, лишени от родителски грижи

Спортът дава шанс за институционализираните деца да подобрят социалните си взаимодействия, да развият комуникативни умения и оценят адекватно собствените си компетентности. В България, нямаме проучвания за влиянието на спорта върху степента на социализация при децата от ДДЛРГ.

Целта на изследването е да се оцени влиянието на извънкласните спортни занимания върху степента на социализация при деца, лишени от родителски грижи. Изследвани са 152 институционализирани деца от двата пола, между 8 и 14 години, в три възрастови групи, разделени на спортуващи и неспортуващи. Приложена бе Анкета за определяне степента на социализация по скалата на М. Рожков,

позволяваща да се отчете нивото на социалната адаптация, социалната активност, автономност и нравственост на подрастващите в училище.

Резултатите от получените данни показват, че участието в извънкласни спортни занимания повишава значимо степента на социализация по отношение на социална активност, автономност и социална адаптация при децата, лишени от родителски грижи, но слабо повлиява на нравственото им поведение.

Това ни дава основание да считаме, че заниманието със спорт при децата от ДДЛРГ, стимулира развитието на социални добродетели като уважение към възрастните, самоконтрол и толерантност към другите, уважение към спортните правила и дисциплина; изгражда тесни приятелски контакти с връстници, т.е. осигурява по-висока степен на социализация спрямо връстници, незанимаващи се със спортна дейност.

Въпреки това, тези занимания са недостатъчни за преодоляването на последиците от институционализацията и постигане на по-висока степен на нравственост.

***Ключови думи:** извънкласни спортни занимания, социализация, деца лишени от родителски грижи*

2. Angelcheva M, Petkova S. (2019), Effects of combination between relax massage and Bach flower remedies on everyday stress, Proceedings book, International Scientific Congress “ Applied Sports Sciences“, Balkan Scientific Congress “ Physical Edukation, Sport, Health“, 15-16 November 2019, Sofia, Bulgaria, www.icass2019.com, ISBN(Online):978-954-718-601-9, ISBN(Print):978-954-718-602-6, pp. 348-352.

There are few research studies of the effect on human's physical relaxation methods coupled with emotional relaxation methods. Having in mind the goals of our experiment, we applied a combined impact technology of the anti-stress massage and individualized Dr Bach Flower Essences' combination. The type of personalized combination needed is set by a licensed Bach therapeutic doctor. Fifty-seven persons (43 females and 14 males), aged between 20 and 50, have been included in the study. After the end of the procedure course, using standardized sociological questionnaire, we studied the preferences of everyone client and his/her argumentation in order to select the concrete anti-stress procedure in the SPA-center.

The results show that all persons under observation are satisfied with the applied procedures and consider the combination of anti-stress massage and Dr Bach's elixirs has a relaxing effect on their physical and emotional systems. 65 per cent have decided to prefer them to go on again procedures. This has convinced us to perceive the notion that a combined impact of relax massage and Dr Bach's anti-stress elixir may guarantee deeper psychophysical relaxation. This occurs a sure card for the method to be more extensively applied in various SPA complexes.

***Key words:** classic relax massage, shiatsu massage, stress, distress*

2. Angelcheva M, Petkova S. (2019), Effects of combination between relax massage and Bach flower remedies on everyday stress, Proceedings book, International Scientific Congress “ Applied Sports Sciences“, Balkan Scientific Congress “ Physical Edukation, Sport, Health“, 15-16 November 2019, Sofia, Bulgaria, www.icass2019.com, ISBN(Online):978-954-718-601-9, ISBN(Print):978-954-718-602-6, pp. 348-352.

Изследване ефекта на комбинираното въздействие на антистрес-масаж и цветните есенции на д-р Бах

Малко са изследванията върху съчетанието на методи за физическа и емоционална релаксация. За целта на нашия експеримент приложихме комбинирано въздействие на антистрес масаж и индивидуална комбинация от цветните есенции на д-р Бах. Индивидуалната комбинация се определяше от лицензиран Бахов терапевт. В изследването се включиха 57 лица (43 жени и 14 мъже) на възраст от 20 до 50 г. След процедурния курс чрез авторска анкета проучихме предпочитанията на всеки клиент при избора на анти-стрес процедура в СПА-центъра.

Според резултатите от нея всички изследвани лица са удовлетворени от приложените процедури и смятат, че комбинацията от антистрес масаж и Бахови елексири им въздейства релаксиращо на физическо и психическо ниво. 65% от тях предпочетоха да ги повторят. Това ни дава основание да приемем, че съчетаното въздействие на релаксиращ масаж и антистрес елексира на д-р Бах осигурява по-дълбока психофизическа релаксация, което прави метода подходящ за широко приложение в различни СПА-комплекси.

Ключови думи: *класически релаксиращ масаж, шиацу масаж, стрес, дистрес*

- 3. Angelcheva, M. (2023), Complex SPA Program Effect on Overweight Women’s Physical Condition and Well-being, *Trakia Journal of Sciences. Series Social Sciences*. Trakia University, <http://www.uni-sz.bg>, ISSN 1313-3551(online), Vol. 21, Suppl.1, pp. 556-560.**

The aim of this research is to study the effect of a two-week SPA program that includes an appropriate diet and motor regime, anti-cellulite and underwater shower massage, relaxation techniques, and a healthy life-style lecture course on the physical condition and well-being of overweight women. The research was done among 25 women with a mean age of 44.8 years (± 4.6). In a sanatorium environment, they were enlisted in a SPA program for weight reduction. We used WHO-5, Well-being Index, and anthropometric measurements (waist, hip, weight, BMI) in order to assess the effect on the participants. The testing was done at the beginning and at the end of the program. The results showed that regardless of the short duration, the SPA program we invented helped in weight reduction efforts and also increased the well-being of the researched individuals. This makes it adequate, eligible, and useful for application in various SPA and Wellness centers.

Key words: *motor and diet regime, massage techniques, relaxation techniques, healthy lifestyle*

3. Angelcheva, M. (2023), **Complex SPA Program Effect on Overweight Women's Physical Condition and Well-being**, *Trakia Journal of Sciences. Series Social Sciences*. Trakia University, <http://www.uni-sz.bg>, ISSN 1313-3551(online), Vol. 21, Suppl.1, pp. 556-560.

Изследване ефекта от комплексна СПА-програма върху физическото състояние и нивото на психично благополучие при жени с наднормено тегло

Целта на това изследване е да се проучи ефекта от двуседмична комплексна СПА програма, включваща подходящ хранителен и двигателен режим, антицелулитен и подводен душ масаж, техники за релаксация и лекционен курс за здравословен начин на живот върху физическото състояние и нивото на психично благополучие при жени с наднормено тегло. В СПА програма за отслабване в санаториални условия се включиха 25 жени на средна възраст 44, 8 години ($\pm 4,6$). За оценка на ефекта от проведената програма в началото и в края бяха направени антропометрични измервания (талия, ханш, тегло, ИТМ) и приложен индекс за благополучие (WHO-5, Well-being Index), версия 1999. Получените данни показват, че макар и краткосрочна, изготвената от нас СПА програма оказва положителен ефект не само върху редуцията на тегло, но и върху нивото на психично благополучие при изследваните лица. Това ни дава основание да считаме, че изготвянето на подобни комплексни програми за редуция на телесното тегло са подходящи и полезни за приложение в различни SPA и Wellness центрове.

Ключови думи: двигателен и диетичен режим, масажни техники, релаксиращи техники, здравословен начин на живот

4. Ignatov, I., Ignatov, A., Angelcheva, M., Angushev, I. (2022) **The international Event "Days of Mountain Water"**. Teteven. Bulgaria. Microbiological and physicochemical research of mountain spring water, *Uttar Pradesh Journal of Zoology*, ISSN: 0256-971X (P), Vol. 43 , No.12, pp. 16-29.

The event "Days of mountain water" is one of a kind in Bulgaria. It takes place on 11th June and lasts for several days in the Municipality of Teteven, Bulgaria. Its beginning dates from 2010, and it is a joint undertaking between Ignat Ignatov, Scientific Research Center of Medical Biophysics and Municipality of Teteven, Bulgaria.

The event is connected with research of microbiological and physicochemical parameters of mountain spring waters from Municipality of Teteven, Bulgaria. The applied spectral method is „NES“. The analyses show the optimum quantity among the minerals of Calcium (Ca^{2+}), Magnesium (Mg^{2+}), Potassium (K^{+}), Sodium (Na^{+}), Manganese (Mn^{2+}) and Zinc (Zn^{2+}) that provide the right balance in the human body for health and longevity.

Considered is the history of the event and what is achieved by the organizers. The emphasis is on the main objectives set out by the event, and the accomplished tasks for its successful delivering. Representatives of 15 states have participated in it – Bulgaria,

Austria, Germany, Switzerland, Russia, USA, France, Israel, Czech Republic, Denmark, Turkey, Greece, Hungary and Serbia.

A survey was conducted regarding the event "Days of mountain water" in the Facebook group "Teteven Balkan". 66 people responded on a random basis. The aim of the survey was the people to estimate how useful stay in Teteven municipality is.

In the present article are listed in more detail the natural assets of municipal area of Teteven, located in "Fore-Balkan" in the central part of Stara planina Balkan range. The possibilities are shown for development of tourism in the region, its particular characteristics and specific features. Analyzed are the water resources, the mountain water as a factor for health and longevity. The information helps for development of tourism in the region. Described are the springs and fountains of mountain water in Teteven and its surrounding municipal areas. It is conducted quantitative and qualitative analysis of the chemical and physical parameters of the springs. On six of the springs are placed information signs about the chemical composition, physical parameters and properties relating to health.

Keywords: *Mountain water, event days of mountain water, spring, microbiological and physicochemical research.*

4. Ignatov, I., Ignatov, A., Angelcheva, M., Angushev, I. (2022) The international Event "Days of Mountain Water, Teteven, Bulgaria, Microbiological and physicochemical research of mountain spring water, *Uttar Pradesh Journal of Zoology*, ISSN: 0256-971X (P), Vol. 43, No.12, pp. 16-29.

Международното събитие „Дни на планинската вода, Тетевен, България, Микробиологични и физикохимични изследвания на планинска изворна вода

Събитието "Дни на планинската вода" е уникално за България. То се провежда на 11 юни и продължава няколко дни в Община Тетевен, България. Неговото начало е от 2010 година и се организира между проф. Игнат Игнатов, Научноизследователски център по медицинска биофизика и Община Тетевен, България.

Събитието е свързано с изследване на микробиологични и физикохимични параметри на планинските извори от Община Тетевен, България. Приложеният спектрален метод е "НЕС". Анализите показват оптималното количество на минералите калций (Ca^{2+}), магнезий (Mg^{2+}), калий (K^{+}), натрий (Na^{+}), манган (Mn^{2+}) и цинк (Zn^{2+}), осигуряващи добър електролитен баланс в човешкото тяло, като условие за здраве и дълголетие.

Участие в събитието са взели представители на 15 страни - България, Австрия, Германия, Швейцария, Русия, САЩ, Франция, Израел, Чешка република, Дания, Турция, Гърция, Унгария и Сърбия.

Проведена е анкета на случаен принцип, оценяваща мнението на 66 лица, относно полезността от няколко дневното пребиваване в община Тетевен, както и

участието в събитието "Дни на планинската вода", набрани от Facebook групата "Тетевенски Балкан".

В настоящата статия са изложени подробно природните богатства на община Тетевен, разположена в предбалканската част на Стара планина – Балканския хребет. Представени са възможностите за развитие на туризма в региона. Анализирани са водните ресурси, планинската вода като фактор за здраве и дълголетие. Представено е описание на изворите и чешмите с планинска вода в Тетевен и околностите му. Извършен е количествен и качествен анализ на химичните и физическите параметри на водите от изворите. На шест от изворите са поставени информационни табели относно химичния състав, физическите параметри и свойствата, свързани със здравето.

Ключови думи: Планинска вода; събитие "Дни на планинската вода"; извор; микробиологични и физикохимични изследвания.

III. Публикации и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

- 1. Генчева, Н., Попова, Д., Ангелчева, М. (2007) Методика на Фит-бол гимнастика по време на бременността, *Спорт и наука*, ИК "Тип-топ прес", бр.2, 77- 83 стр., ISSN 1310-3393.**

Разработена е методика на кинезитерапия с големи терапевтични топки, подходяща за всяка една от трите фази на бременността. Всеки комплекс се състои от три части – подготвителна, основна и заключителна. Изпълнението на упражненията е съобразено с изискванията на кинезитерапията по време на бременността, за всеки триместър.

Представен е примерен комплекс от 16 упражнения с голяма терапевтична топка (фит-бол), предназначен за втория триместър на бременността, с подходящо онагледяване и указания за изпълнение.

Упражненията с голяма терапевтична топка са отлична алтернатива на рутинните гимнастически упражнения по време на бременността. Те осигуряват добро здраве, нормално развитие на плода, подготвят организма на жената за раждане и бързото ѝ възстановяване в послеродовия период.

Ключови думи: фит-бол гимнастика, бременност, методика

- 1. Gencheva N, Popova D., Angelcheva M., (2007) Fit Ball method gymnastic during pregnancy, *Sport and science*, PH Tip Top press, issue 2, pp.77-83, ISSN 1310-3393.**

A technique with kinesitherapy with large therapeutic balls has been developed, suitable for each of the three phases of pregnancy. Each complex has three parts- preparatory, main and final. Exercises are performed according to the requirements of kinesitherapy during the pregnancy, for each trimester.

An example complex of 16 exercises with large therapeutic ball (fit-ball) designed for the second trimester of pregnancy is presented, with appropriated visualisation and instructions for implementation. Exercises with a large therapeutic ball are an excellent alternative to routine gymnastics during pregnancy. They ensure good health, normal development of the fetus, prepare the woman's body for childbirth and her rapid recovery in the postpartum period.

Key words: *fit-ball gymnastics, pregnancy, methods.*

2. Ангелчева, М., Мутафова-Заберска, Ю., Томова, М.(2011) Кинезитерапия при деца с бронхиална астма в извънпристъпен период, *Спорт и наука, ИК "Тип-топ прес"*, бр.1, 80- 87стр. ISSN 1310-3393.

Кинезитерапията, като част от комплексното лечение на бронхиалната астма, предлага възможност за подобряване функциите на белите дробове, сърдечно-съдовата система, възстановяване баланса на възбудно-задръжните процеси в централната нервна система, неспецифично имуностимулиране.

Целта на изследването е да се проследи ефекта от прилагане на кинезитерапевтично въздействие при деца, страдащи от бронхиална астма. Обект на изследване са 5 деца от детска градина, на възраст шест години, с които са проведени два курса по кинезитерапия. Всеки от тях включва 16 процедури (два пъти седмично по 30-40 мин) с едномесечна почивка между тях. Изследванията са проведени върху три момичета и две момчета. За обективизиране на ефектите от приложената програма, проследихме следните показатели: пулсова честота, дихателна честота, дихателна разлика, върхов експираторен дебит, отчетени в началото и в края на всеки курс. Всички изследвани показатели показват подобрене в края на проведената кинезитерапевтична програма, като най-значително подобрене показва върховият експираторен дебит, следван от показателите за дихателна и пулсова честота, като най-слабо е повлияна дихателна разлика. Стойностите на проследените показатели сочат по-значителни промени в рамките на първия кинезитерапевтичен курс в сравнение с промените в края на втория.Тенденцията за подобрене на показателите остава трайна в рамките на проведената програма.

Тези положителни резултати ни дават основание да считаме за уместно присъствието на компетентен кинезитерапевт в медицинския екип на детските градини. Това би улеснило родителите, тъй като в рамките на престоя си в детското заведение ще имат възможност да се погрижат за подобряване на общото здравословно състояние на своето дете, страдащо от това заболяване.

Ключови думи: *кинезитерапия, бронхиална астма, деца*

2. Angelcheva, M., Moutafova-Zaberska, Y., Tomova, M. (2011) Kinesitherapy in children with bronchial asthma in the non-attack period, *Sports and science, PH Tip-top press, issue 1, pp. 80-87, ISSN 1310-3393.*

Kinesitherapy as a part of the complex treatment of bronchial asthma, offers an opportunity to improve the functions of the lungs, the cardio vascular system, restore the

balance of excitatory-inhibitory processes in the central nervous system, non-specific immune-stimulation. The purpose of the study is to follow the effect of applying a suitable kinesitherapy program in children suffering from bronchial asthma. The object of research are 5 children from kinder garden, aged 6 years, with whom two courses of kinesitherapy are conducted. Each of them includes 16 procedures, (twice a week for 30-40 minutes), with a month break between them.

The research was conducted on three girls and two boys. In order to objectify the effect of the applied program, the following indicators were tracked: pulse rate, respiratory rate difference, peak expiratory flow recorded at the beginning and at the end of each course. All investigated indicators showed an improvement at the end of kinesitherapy program, with the most significant improvement shown by the peak expiratory flow rate, followed by the respiratory and the pulse rate indicators, with the respiratory different being the least affected. The values of the monitored indicators indicate more significant changes withing the first kinesitherapeutic course, compared to the changes at the end of the second. The tendency for the improvement of the indicators remains permanent within the conducted program. These positive results give us a reason to consider the presence of a competent kinesitherapist in the medical team of kindergardens appropriate. This would make it easier for the parents, since during their stay in the children's institution they will have the opportunity to take care of the improving the general health of their child suffering from this disease.

Key words: *kinesitherapy, bronchial asthma, children*

3. Ангелчева, М., Димитрова, А., Томова, М. (2012) Методика на кинезитерапия при шест годишни деца с бронхиална астма, *Спорт и наука*, бр.5, стр.74-84. ISSN 1310-3393.

Методиката на кинезитерапията при деца с бронхиална астма в извънпристъпен период трябва да се съобразява преди всичко с възрастта на пациентите. Направеният преглед на достъпната ни литература по проблема разкрива ясно натрупания емпиричен опит и необходимостта от търсене и намиране на оптимални подходи и средства за решаване на проблема с астматичните оплаквания от най-ранна възраст. При децата в предучилищна възраст са подходящи гимнастически упражнения, с въздействие върху дихателната система, игри, имитационни елементи от различни видове спорт и др.

Представени са подробно разработени и научно обосновани два примерни кинезитерапевтични комплекси, подходящи за деца с бронхиална астма в извънпристъпен период, в два курса на лечение курса, всеки от които по 16 процедури (два пъти седмично по 30-40 мин.) с едномесечна почивка между тях.

Комплексите са приложени при деца в предучилищна възраст в рамките на престоя им в детската градина. Проследените показатели: пулсова честота, дихателна честота, дихателна разлика, върхов експираторен дебит, отчетени в началото и в края на всеки курс, показват трайна тенденция към подобрение.

Препоръките, които могат да бъдат направени като резултат от проведената кинезитерапия с деца, болни от астма, са свързани преди всичко с необходимостта от целенасочено организирана работа, при което децата да бъдат разпределени на

групи според степента на заболяването. С подходяща кинезитерапевтична програма може да се подпомогне психо-моторното развитие и общото здравословно състояние на децата, страдащи от бронхиална астма.

Ключови думи: кинезитерапия, бронхиална астма, деца

3. Angelcheva, M., Dimitrova, A., Tomova, M. (2012) Kinesitherapy method in 6 years old children with bronchial asthma, *Sport and science*, issue.5, pp.74-84, ISSN 1310-3393.

The methodology of kinesitherapy for children with bronchial asthma in non-attack period, should be taken into account, first of all, with the age of patients. The revue of our available literature clearly reveals the accumulated empirical experience and the need to search and find optimal approaches and the means to solve the problem of asthma complains in early age. For children in preschool age gymnastic exercises with an impact on the respiratory system, games, imitation elements of various types of sports, etc. are suitable. Two exemplary kinesitherapy complexes, developed in detail and scientifically substantiated, suitable for children with bronchial asthma in a non-attack period, are presented in two courses of treatment, each one of 16 procedures, (twice a week for 30-40min) with one month break in between them. The complexes were applied to children in preschool age during their stay in kindergarden. Monitored indicators: pulse rate, respiratory rate, respiratory difference, peak expiratory flow, recorded at the beginning and at the end of each course show a lasting trend of improvement. The recommendations that can be made as a result of a conducted kinesitherapy with children suffering from asthma are primary related to the need of purposefully organised work, in which the children are divided into groups according to the degree of disease. With an appropriate kinesitherapy program, the psycho-motor development and general health of the children suffering from bronchial asthma can be supported.

Key words: kinesitherapy, bronchial asthma, six years old children.

4. Захаријева, Д., Ангелчева, М. (2013) Ергономичност на училищната среда за насърчение на добрата стойка при 7-8 годишните деца, Сборник с доклади от кръгла маса , „Кинезитерапия при гръбначни изкривявания и връзката им с други рискови фактори за развитие на заболявания в детска възраст“, 11 декември 2013, НСА-ИДК, NSA-PRESS, София, стр.41-50, ISBN 978-954-718-374-2.

Изследванията показват, че 80% от децата завършват училище с променена стойка. Почти 40% от децата и юношите не могат да държат тялото си изправено, когато не седят, вследствие на дългите часове, прекарани в седнало положение (на чин, пред компютъра). Скандинавско проучване показва, че почти 60% от децата, гледащи телевизия в продължение на 1-2 часа дневно, се оплакват от болки в гърба.

Оборудването на учебните стаи с ергономични чинове и столове е добра основа за изграждането на правилна стойка. Ако мебелите са твърде големи или

твърде малки за детето, това може да има отражение върху неговата подготовка на домашните и нивото му на концентрация.

Целта на изследването е да проучим изискванията за ергономичност и условия за работа в клас на 7 и 8-годишните деца в европейските държави с висок стандарт на живот и да сравним дали условията, като оборудване в общообразователните училища, в Република България отговарят на европейските, съотнесени към ръста на българските деца спрямо измерванията от последните изследвания на БАН - 2012 г. за 7 и 8-годишните деца.

За целите на експеримента бе измерен ръста на 105 деца от 145 ОУ в гр. София, както и на деца от ДДЛРГ в градовете: Стара Загора, Асеновград, Хасково и Берковица, като допълнение на последното мащабно изследване на БАН на децата и подрастващите на границата на XX и XXI век, на децата на 7 и 8-годишна възраст и от двата пола. Данните показват, че и в двете възрастови групи при момчетата и момчетата, са налице достатъчно големи разлики в ръста, предполагащи индивидуално прецизиране на работните условия в класните стаи на ОУ-ща, с цел осигуряване на ергономични условия на работа и превенция на отклонения от правилната стойка.

Правилната позиция осигурява по-добри условия за мускулен баланс, предпоставка за доброто телодържане. При наличие на чинове с еднакъв размер в класните стаи, държавните институции, осигуряващи грижите за децата и подрастващите, следователно не са в състояние да решат оптимално този проблем.

Дадени са препоръки за подобряване на телодържането при подрастващите, при настоящите училищни условия.

Ключови думи: ергономия, мускулно-скелетна болка, стойка, ръст, пропорции, деца в училищна възраст.

4. **Zaharieva, D., Angelcheva, M. (2013) Ergonomics of the school environment to promote good posture in 7-8 years old children. Collection of a summery of a round table. Kinesitherapy for spinal distortion and their relations to other risk factors for the development of childhood diseases, 11.12.2023, NSA-IDK, NSA-PRESS, pp.41-50, ISBN 978-954-718-374-2.**

Research shows that 80% of children graduate from school with altered posture. Almost 40% of children and adolescents cannot keep their body upright when they are not sitting, as a result of long hours spent in sitting position (on a desk, in front of a computer). A Scandinavian study shows that almost 60% of children watching TV for 1-2 hours a day complain from back pain.

Equipping classrooms with ergonomic desk and chairs is a good foundation for building a proper posture. If the furniture is too big or too small for the child, this can have an impact of a homework completion and concentration level.

The purpose of the research is to study the requirements for ergonomic working conditions at the classroom of 7-8 years old children in European countries with a high standart of living, and to compare whether the conditions, such as equipment in general educational school in the Republic of Bulgaria corresponds to the European one, compared

to the growth of Bulgarian children to the measurements of subsequent studies of the BAS 2012 for 7-8 years old.

For the purposes of the experiment the height of 105 children from 145 primary school in Sofia were measured as well as children of DDLRG in the cities of: Stara Zagora, Asenovgrad, Haskovo and Berkovitsa in addition to the last large-scale study of BAS of children and adolescents at the border of 20th and 21st centuries, for children ages 7 and 8 from both sexes. The data show that in both age groups of girls and boys, there are sufficiently large differences in height, implying individual refinements of the working conditions in secondary schools, with the aim of ensuring ergonomic working conditions and prevention of deviation of the correct posture.

The correct position provides better conditions for the muscle balance, a prerequisite for a good posture. Having in mind the availability of the desks in the same size in classrooms, state institutions providing care for children and adolescents are indeed not able to optimally solve this problem.

Recommendations are given to improve the posture of adolescents under current school conditions.

Key words: *ergonomic, muscle-skeleton pain, posture, height, proportions, school aged children.*

5. Angelcheva, M., Dimitrova, D., Ljudmilova, I. (2014) Features of somatic development of bulgarian children deprived of parental care receiving institutional care“, VII International Scientific Congress „Sport, Stress, Adaptation“, October, 9-12, 2014, NSA“V.Levski” pp.705-710, Sofia, Bulgaria, ISSN 2367 – 458X.

The growth and development of children are affected by many factors, which interact with each other on the basis of determining the pattern of growth of the individual. Childhood crucial determinants of growth are nutrition and morbidity. According to the periodic sociological studies in Bulgaria about 3000 children annually are considered upbringing in institutions because of their deprivation of parental care. Institutionalized children come mostly from families with low socioeconomic status. On the other hand, life at home is associated with various limitations, including malnutrition.

The aim of this study was to clarify the impact of institutionalized care on the somatic development of children deprived of parental care in Bulgaria.

Methods: It was conducted anthropometric study involving some basic morphological parameters such as height, weight and some body circumferences. In study participated 171 children of both sexes aged between 7 and 14 years from eight homes for children deprived of parental care.

Analysis of the results showed a significant retardation in somatic development of children receiving institutionalized care in all age groups and in both sexes as compared to their peers from the general population. Developmental delay in basic anthropometric indicators causes later onset of sexual dimorphism in these children. The delay in basic anthropometric indicators of somatic development of the children deprived of parental care is probably related to food deprivation in the early stages of their institutional background.

Key words: *somatic development, anthropometry, height, weight, children deprived of parental care*

5. Angelcheva M., Dimitrova D., Ljudmilova, I. (2014) „Features of somatic development of bulgarian children deprived of parental care receiving institutional care“, VII International Scientific Congress „Sport, Stress, Adaptation“, October, 9-12, 2014, NSA”V.Levski” pp.705-710, Sofia, Bulgaria., ISSN 2367 – 458X.

Особености в соматичното развитие на български деца лишени от родителски грижи и настанени в институционална грижа

Растежът и развитието на децата се влияят от много фактори, които взаимодействат помежду си, определяйки модела на растеж на индивида. Решаващите детерминанти на растежа в детството са храненето и заболяемостта. Според периодичните социологически проучвания в България около 3000 деца годишно постъпват за отглеждане в институции, поради липсата на родителска грижа. Институционализираните деца идват предимно от семейства с нисък социално-икономически статус. От друга страна животът у дома е свързан с различни ограничения, включително недохранване.

Целта на настоящото изследване е да се изясни влиянието на институционализираната грижа върху соматичното развитие на децата, лишени от родителски грижи в България. Проведохме антропометрично изследване, включващо някои основни морфологични параметри като височина, тегло и някои обиколки на тялото. В изследването са участвали 171 деца от двата пола на възраст между 7 и 14 години от осем дома за деца, лишени от родителски грижи.

Анализът на резултатите показва значително изоставане в соматичното развитие на децата, получаващи институционализирани грижи, във всички възрастови групи и при двата пола в сравнение с техните връстници от общата популация. Забавянето в развитието на основните антропометрични показатели е причина за по-късна поява на полов диморфизъм при тези деца. Забавянето на основните антропометрични показатели на соматичното развитие на децата, лишени от родителски грижи, вероятно е свързано с лишаване от храна в ранните етапи на тяхното институционално отглеждане.

Ключови думи: *соматично развитие, антропометрия, ръст, тегло, деца, лишени от родителски грижи*

- 6. Червенкова, Л., Людмилова, И., Генчева, Н., Ангелчева М. (2015) Психична устойчивост при състезатели по спортна стрелба с физически увреждания, участващи в краткосрочна спортно-тренировъчна и лечебна програма, „Научно-приложни изследвания във физическото възпитание и спорта“, Сборник научни доклади, НСА ПРЕС, ИДК при НСА, София, 46-50стр., ISBN 978-954-718-426-8.**

Всички спортисти изпитват дистрес в спорта, поради необходимостта постоянно да се справят с широк спектър от затруднения и стресиращи ситуации, с цел постигане и поддържане на високи спортни резултати.

Целта на изследването бе да се проследи психологичната устойчивост на състезатели по спортна стрелба, включени в научен проект на НСА. Контингентът

включваше 7 състезатели по спортна стрелба с различни по вид физически увреждания, на средна възраст 38,5 г. Всички лица бяха изследвани с подходящи кинезитерапевтични тестове, въз основа на които и бяха изготвени: индивидуални програми по кинезитерапия и тренировъчни програми по стрелба. Непосредствено преди и след интервенцията бе приложен следния научен инструментариум - тестове за личностна и ситуативна тревожност на Спилбърг, тест за възприет стрес (PSS) и тест за его – резилиентност (ER 89).

Резултатите показаха значимо намаление на личностната тревожност и незначителни промени на его-резилиентността им. Това ни дава основания да заключим, че проведеният курс с лечебна и спортна тренировка не е достатъчен за значимо подобряване на личностната адаптация и емоционалното функциониране. Оценяваме като положителен резултата свързан с липсата на повишаване в нивото на възприетия стрес, независимо че няма статистическа значимост на разликите. Анализът на получените резултати, показва необходимостта от по-дълъг тренировъчен период, за получаването на значими промени.

Ключови думи: спортна стрелба, тревожност, възприет стрес, физически увреждания, лечебно–спортна тренировка

6. Chervenkova, L., Ludmilova, I., Gentcheva, N., Angelcheva M. (2015) Mental resilience in sport shooting athletes with physical disabilities participating in a short-term sports-training and treatment program, “Scientific applied research in physical education and sports.” Collection of scientific reports, NSA-IDK, NSA-PRESS, Sofia, pp. 46-50., ISBN 978-954-718-426-8.

All athletes experience distress in sports due to the need of a constantly dealing with a wide range of difficulties and stressful situations in order to achieve and maintain high sport performance.

The purpose of the study was to track down the psychological resilience of sport shooting competitors involved in a scientific project of the NSA. The contingent included 7 sports shooters with various types of physical disabilities with an average age of 38,5 years. All individuals were examined with an appropriate kinesitherapy tests based on which were prepared individual kinesitherapy programs and shooting training programs. Immediately before and after the intervention the following scientific programs were applied-Spielberg’s personality and Situational Anxiety tests, perceived stress tests (PSS) and ego resilience test (ER 89).

The results showed a significant reduction in personality anxiety and minor changes in their ego-resilience. This gives us reason to conclude that the course of medical and sports training is not sufficient for a significant improvement of personal adaptation and emotional functioning. We evaluate as a positive result related to the lack of increase in the level of perceived stress even though there is no statistical significance of the differences. The analyses of the obtained results show the need of a longer training period to obtain significant changes.

Key words: sport shooting, anxiety, perceived stress, physical disabilities, medical-sports training.

7. Червенкова, Л., Людмилова, И., Генчева, Н., Ангелчева, М. (2015) Проследяване на някои личностни характеристики при състезатели по спортна стрелба с физически увреждания, участващи в краткосрочна спортно-тренировъчна и лечебна програма, *„Научно-приложни изследвания във физическото възпитание и спорта“*, Сборник научни доклади, НСА ПРЕС, ИДК при НСА, София, 51-59 стр., ISBN 978-954-718-426-8.

От психологията на личността е известно, че всеки човек притежава индивидуални личностни характеристики. Те са в основата на обяснението на човешкото поведение и са важно условие за успех във всяка професия. Спортът за хора с увреждания е поле за изява на редица личностни качества.

Целта на изследването е да се проследят общата самооценка, Аз-ефективност, диспозиционен оптимизъм и надежда като личностна характеристика при състезатели по спортна стрелба, участвали в научен проект на НСА. Бяха проследени личностните характеристики на 8 състезатели – 3 жени и 5 мъже, на средна възраст 37, 5 год. Инструментариумът на изследването включваше следните тестове: тест за обща самооценка на М. Розенберг (1965) (по Джонев 1996); скала за обща Аз-ефективност (българска версия на Стамова 1993); психометрични характеристики на скалата от Желязкова – Койнова (2007); тест за изследване на оптимизма като диспозиция, адаптиран от Желязкова – Койнова (2007) и скала за изследване на надеждата като личностна характеристика (българска адаптация от Желязкова – Койнова, Червенкова и Славчева).

Приложената краткосрочна спортно-тренировъчна и лечебна програма не промени статистически значимо изследваните от нас личностни характеристики. Има обаче силна тенденция за повишаването им, особено на надеждата, която е свързана с учебна и жизнена удовлетвореност, по-висока креативност и социална компетентност.

Считаме, че едно по-продължително въздействие може да промени в положителна насока изследваните личностни характеристики, които по естеството си са по-стабилни. Повишаване на общата самооценка, Аз-ефективността и оптимизма при спортистите с увреждания, са важни фактори за тяхната реализация не само в спорта, но и в живота.

Ключови думи: стрелци, физически увреждания, самооценка, аз-ефективност, надежда, оптимизъм.

7. Chervenкова, L., Ludmilova, I., Gentcheva, N., Angelcheva, M. (2015) Tracing of some personal characteristics in sport shooting competitors with physical disabilities participating in a short-term sports training and treatment program, *„Scientific and applied research in physical education and sports“* Collections of scientific reports. NSA-IDK, NSA-PRESS, Sofia, pp. 51-59, ISBN 978-954-718-426-8.

It is known from personality psychology that each person has individual personality characteristics. They are the basis of an explanation of human behavior and are important conditions for success in any profession. Sports for people with disabilities is a field of expression of a number of personal qualities.

The purpose of the study is to track general self-esteem, self-efficacy, dispositional optimism and hope as a personality characteristic in sport shooters participating in a NSA science project.

The personal characteristic of 8 competitors -3 women and 5 men with an average age of 37,5 years were tracked. The research tool kit included the following tests: test for general self-esteem of M. Rosenberg (1965) after Jonev (1996), general self-efficacy scale (Bulgarian version of Stamova 1993), psychometric characteristic of the scale by Zhelyazkova-Koynova (2007); a test of a study of optimism as a disposition adapted from Zhelyazkova-Koynova (2007) and a scale of a study of hope as a personality characteristic (Bulgarian adaptation by Zhelyazkova- Koynova, Chervenкова and Slavcheva). The applied short-term sports training and treatment program did not change statistically significant personality characteristic we studied. However, there is a strong tendency to increase them, especially hope, which is related to academic and life satisfaction, high creativity and social competence. We believe that a longer impact can change in a positive direction the personality characteristics studied, which are more stable in nature. Increasing the general self-esteem, self-efficacy and optimism of athletes with disabilities are important factors in their realizations not only in sports but also in life.

Key words: shooters, physical disabilities, self-esteem, self-efficacy, hope, optimism

8. Gencheva, N., Angelcheva, M., Chervenкова, L., Lyudmilova, I. (2016) **Aggressiveness and Anger Displayed by Youngsters, Deprived of Parentcare Attending to Various Sport Activities. Proceedings book XIX Scientific Conference „FIS COMMUNICATIONS 2016" in physical education, sport and recreation. pp.358-362, ISBN: 978-86-87249-80-6.**

The purpose of this research paper is to estimate the impact of aggression and anger expressed by growing-ups, deprived of parents cares, in sports contests. During the fieldwork we implemented The Competitive Aggressiveness and Anger Scale, shortly CAAS (Maxwell & Moores, 2007) while questioned 66 teenagers (25 girls and 41 boys), aged 12-18, who were practicing various sports – athletics, football, badminton, basketball as a single discipline and in combination as more than one sport as well. The results demonstrate that the anger levels are higher than the aggression levels and have different intensity in the different sports games. We compared the sport anger and sport aggression that are raising in the two sex groups; however, this was done only in the athletics games and among the teenagers training more than one sport discipline.

Keywords: aggression, anger, deprived of parents cares, sports

8. Gencheva, N., Angelcheva, M., Chervenкова, L., Lyudmilova, I. (2016) **Aggressiveness and Anger Displayed by Youngsters, Deprived of Parentcare Attending to Various Sport Activities. Proceedings book XIX Scientific Conference „FIS COMMUNICATIONS 2016" in physical education, sport and recreation, pp.358-362, ISBN 978-86-87249-80-6.**

Агресивност и гняв, изразени от подрастващи, лишени от родителски грижи, в спортни състезания.

Целта на настоящото изследване е да оцени въздействието на агресията и гнева, изразявани от подрастващи, лишени от родителски грижи в спортни състезания. По време на теренната работа приложихме Скалата за конкурентна агресивност и гняв, накратко СААС (Maxwell & Moores, 2007), докато анкетирахме 66 тийнейджъри (25 момичета и 41 момчета), на възраст 12-18 години, които практикуваха различни спортове – лека атлетика, футбол, бадминтон, баскетболът като отделна дисциплина и в комбинация като повече от един спорт.

Резултатите показват, че нивата на гняв са по-високи от нивата на агресия и показват различна интензивност в различните спортни игри. Спортният гняв и спортната агресия при изследваните лица и от двата пола, показват тенденция към по-високи нива само при дисциплината лека атлетика и при подрастващите, трениращи повече от една спортна дисциплина.

***Ключови думи:** агресия, гняв, лишени от родителски грижи, спорт*

9. Angelcheva, M. (2016) Extra curricular sport activities and their impact on the assess of personal competens. Case study in the group of children, deprived of parental cares, Proceedings book XIX Scientific Conference „FIS COMMUNICATIONS 2016" in physical education, sport and recreation, pp.268-272, ISBN 978-86-87249-80-6.

The research aim is to assess how the extracurricular sport activities work on the competence self-assessment made by children, deprived of parents' cares. 152 institutionalized children are inquired. They are at the age of 8 up to 14, divided into 3 age groups, of both sexes, classified as engaged in sport activities and non-engaged in sport activities. The method applied is based on Harter's Personal Competence Assessment Inquiry (S. Harter, 1982, adapted by N. S. Chernishev, 1997). The results, achieved on the base of the data analysis of the competence self-estimation of the children from the homes for children, deprived of parental cares, demonstrate that inclusion in such extracurricular sport activities helps them to improve their communicative skills in the peers' group and to develop their physical abilities and the general spirits as well, but practically it does not significantly influence over their knowledge competence.

***Keywords:** children deprived of parental care, sport, extracurricular sport activities, self-assessment, self-confidence.*

9. Angelcheva, M. (2016) Extra curricular sport activities and their impact on the assess of personal competens. Case study in the group of children, deprived of parental cares, Proceedings book XIX Scientific Conference „FIS COMMUNICATIONS 2016" in physical education, sport and recreation, pp.268-272, ISBN 978-86-87249-80-6.

Влиянието на извънкласните спортни занимания върху оценката за собствената компетентност при деца лишени от родителски грижи

Целта на проучването е да се оцени влиянието на извънкласните спортни занимания върху самооценката за собсвената компетентност при деца лишени от родителски грижи. Изследвани са 152 деца в 8 от Домовете за деца лишени от родителски грижи в България (ДДЛРГ), на възраст от 8 до 14 години, от двата пола (90 момчета и 62 момичета), разпределени в три възрастови групи. Според допълнителното си занимание със спорт, децата разделихме на спортуващи и неспортуващи. Приложена бе Анкета за оценка на собствената компетентност на S. Harter (1982, адаптирана от Н. С. Чернышев (1997)).

Резултатите от изследването на самооценката на компетентностите на децата от домовете за ДЛРГ показват, че участието в извънкласни спортни занимания съдейства за повишаване уменията за общуване с връстниците, физическите умения в извънучилищните дейности и общото самочувствие, но практически не повлиява съществено върху познавателните им компетентности.

Ключови думи: деца лишени от родителски грижи, спорт, извънкласни спортни дейности, самооценка, самочувствие.

10. Червенкова, Л., Людмилова, И., Генчева, Н., Ангелчева, М. (2017) Промени в афективния баланс при състезатели по спортна стрелба с физически увреждания, участващи в краткосрочна спортно-тренировъчна лечебна програма, „Физическо възпитание, спорт и кинезитерапия“, Сборник научни доклади, НСА ПРЕС, СДК при НСА, София, 35-38 стр., ISBN 978-954-718-461-9.

Потенциалните ползи от повишената физическа активност на хора с физически увреждания са: повече положителни емоции и позитивна умствена нагласа, намаляване на тревожността и депресията, повишаване на самооценката и чувството за Аз-ефективност. Емоционалното състояние на състезателите може да окаже въздействие на спортните резултати, повлиявайки изпълнението както по време на тренировка, така и по време на състезание. Емоциите са в състояние да повлияят мотивацията, физическото функциониране и когнитивната функция.

Целта на нашето изследване бе да се проследи емоционалният баланс на състезатели по спортна стрелба, участвали в научен проект на НСА“В Левски“: „Проследяване на ефекта от комплексното интервенционално въздействие при състезатели по спортна стрелба с физически увреждания“.

В изследването бяха включени 8 състезатели по спортна стрелба с различни физически увреждания на възраст 24-48 год., разпределени по пол - 3 жени и 5 мъже.

Под ръководството на съответните квалифицирани специалисти бяха провеждани ежедневни лечебно-тренировъчни процедури по кинезитерапия (8 процедури за 9 дни), както и тренировки по спортна стрелба, групови и индивидуални психологически сесии.

Непосредствено преди и след интервенцията беше приложен тестът за изследване на позитивните и негативните емоции Positive and Negative Affect Schedule – PANAS (Watson, Clark and Tellegen, 1988), българска версия по Йорданова.

Проведеното комплексно въздействие при осемте спортисти с физически увреждания доведе до значимо намаляване на техните негативни емоции и подобряване на емоционалния им баланс. Смятаме, че този положителен резултат показва доброто приспособяване на изследваните към проведената тренировъчна и оздравителна програма и е предпоставка за по-доброто им психическо състояние след нея.

***Ключови думи:** стрелци с увреждания, емоционален баланс, комплексна програма, кинезитерапия.*

- 10. Chervenкова, L., Ludmilova, I., Gencheva, N., Angelcheva, M. (2017) Changes in the affected balance in sport shooting competitors with physical disabilities participating in a short-term sports training treatment program, "Physical education, sport and kinesitherapy", Collection of scientific reports, NSA press, SDK at NSA Sofia, pp. 35-38, ISBN 978-954-718-461-9.**

The potential benefits of increased physical activity for people with physical disabilities are: more positive emotions and more positive attitude, reduction of anxiety and depression, increase of self esteem and self-efficacy. Athletes' emotional state can have an impact on sports performance influencing performance both during training and competition. Emotions are able to influence motivation, physical functioning and cognitive function.

The purpose of our research was to track the emotional balance of sport shooting competitors who participated in a scientific project of the NSA "Vasil Levski". "Tracking the effect of the complex interventional arousal in sport shooting competitors with physical disabilities."

The study included 8 sports shooters with various physical disabilities, aged 24-48, divided by gender-3 woman and 5 men.

Under the guidance of a relevant qualified specialist, daily treatment and training procedures (8procedures in 9days), as well as sports shooting training, group and individual psychological sessions, were conducted.

Immediately before and after the intervention, the Positive And Negative Effect Schedule-PANAS, Watson, Clark and Tellegen,1988. Bulgarian version, according to Yordanova, was administered.

The conducted complex impact of eight athletes with physical disabilities led to a significant reduction of their negative emotions and improvement of their emotional balance. We believe that this positive result shows the good adaptation of the studied athletes to the conducted training and rehabilitation program and it is a prerequisite for their better mental state after it.

***Key words:** shooters with disabilities, emotional balance, complex program, kinesitherapy*

11. Gencheva, N., Angelcheva, M., Marinov, T., Ignatov, I. (2017) **Assessment of sportsmanship in case of institutionalized adolescents, deprived of parental cares**, *Journal of Health, Medicine and Nursing, An International Peer-reviewed Journal*, Vol. 42, 2017, pp. 103- 109, ISSN2422-8419.

Sportsmanship is a behavior, coherent to the normative standards concerning social and moral interrelation communications in the field of sport activities. Our aim is to study the purposefulness to a sportsmanlike behavior in the group of actively sporting children deprived of parental cares, who were brought up in the Bulgarian special social institutions. The respondent group includes 36 children – 27 girls, training basketball and track-and-field athletics, and 9 boys, training basketball; all are coming from children social institutions. We evaluate the meaningfulness towards fair sportive behavior using the Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale Measurements, MSOS, developed by Vallerand, Briere, Blanchard and Provencher (1997).

The children, deprived of parental cares, who were engaged in various sports, do not demonstrate lower sportsmanship standards than the children, coming from normal families and engaged in the same form of sport activities. Social status of the institutionalized children does not negatively influence their respect for the established fair play rules in case of purposeful sport activities. The athletic behavior helps to diminish the illtempered or harmful sportsmen manifestations in a sport competition environment. However, whether it will be transferred into a normative practice into their everyday life out of the sport terrain is a subject matter to future studies.

Keywords: *sportsmanship, adolescents, social institution, sport.*

11. Gencheva, N., Angelcheva, M., Marinov, T., Ignatov, I. (2017) **Assessment of sportsmanship in case of institutionalized adolescents, deprived of parental cares**, *Journal of Health, Medicine and Nursing, An International Peer-reviewed Journal*, Vol. 42, 2017, pp. 103- 109, ISSN2422-8419.

Оценка на спортсменство при юноши, лишени от родителски грижи, израстнали в социални домове

Спортсменството се свързва с нормативни стандарти на социалните и морални взаимоотношения в спорта. Поставихме си за цел да изследваме насочеността към спортсменско поведение при активно спортуващи деца, лишени от родителски грижи, отглеждани в социални домове. В проучването участваха 36 деца. От тях 27 момичета, които тренират баскетбол и лека атлетика и 9 момчета трениращи баскетбол, всички израстнали в домове за социални грижи. Оценихме насочеността към спортсменство чрез Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale Measurements MSOS developed by Vallerand, Briere, Blanchard and Provencher (1997).

Спортуващите деца лишени от родителски грижи не проявяват по-ниско ниво на спортсменство спрямо спортуващите деца с родители. Социалния статус на децата от домовете не оказва негативно въздействие към спазването на установените принципи на честната игра при целенасочените занимания със спорт. Спортсменското поведение намалява тенденцията на спортистите да използват

злонамерени или вредни поведения в условията на конкуренция в спорта, но дали това ще се прехвърля и в живота е също обект на бъдещи изследвания.

Ключови думи: *спортсменство, юноши, социален дом, спорт*

- 12. Marinov, T., Gencheva, N., Angelcheva, M., Ignatov, I., Dimitrov, V. (2017) Influence of Yoga Practices on Stress Coping Strategies, *Journal of Medicine, Physiology and Biophysics, An International Peer-reviewed Journal*, Vol.39, pp. 57-63, ISSN 2422-8427.**

Stress coping strategies are used every day. By choosing a different coping style, people seek solution to a complicated task or situation. One of the reliable forms of motor activity, which influences favorably the development of valuable psychic and physical qualities, is yoga. The aim of the research is to determine the positive effect of yoga practices on stress coping strategies. The research was done among 76 women - 42 of them practice yoga in different clubs of the Bulgarian Yoga Federation and yoga students at NSA "Vassil Levski" – experimental group; and control group consisting of 34 women not engaged in any kind of sport or motor activity. The stress coping strategies were evaluated with the questionnaire COPE-1, (Carver, C, & Scheier, M. 1985), adapted for Bulgarian conditions by A. Rusinova-Hristova and G. Karastoyanov (2000). Results show that the first seven stress coping strategies have approximately equal values with the control group. The passive strategies, related to emotion-focused coping with the problem, are dominant. In this case, the structure of the stress coping strategies with the women not engaged in sport is more imperfect than the one with the women practicing yoga. The arrangement of the leading stress coping strategies, as well as the reliable differences with six of the strategies (43% of all 14 strategies) in favor of the EG is indicative of more harmonious and more perfect structure of the preferred stress coping strategies with women practicing yoga.

The leading stress coping strategies with women not engaged in sport are passive. They experience greater difficulty in solving their problems in stressful situations. The leading strategies with women practicing yoga are active. The researched individuals react immediately in stressful situations, concentrate on the problem and actively cope with it.

Keywords: *Stress coping strategies, yoga, motor activity.*

- 12. Marinov, T., Gencheva, N., Angelcheva, M., Ignatov, I., Dimitrov, V. (2017) Influence of Yoga Practices on Stress Coping Strategies, *Journal of Medicine, Physiology and Biophysics, An International Peer-reviewed Journal*, Vol.39, pp. 57-63, ISSN 2422-8427.**

Влияние на йога практиките върху стратегиите за справяне със стреса

Стратегиите за справяне със стреса се използват всеки ден. Избирайки различен стил на справяне, хората търсят решение на сложна задача или ситуация. Една от надеждните форми на двигателна активност, влияеща благоприятно върху развитието на ценни психически и физически качества, е системата йога.

Целта на изследването е да се установи ефекта от йога практиките върху стратегиите за справяне със стреса. Изследването е направено сред 76 жени - 42 от тях практикуващи йога в различни клубове на Българска федерация по йога и студенти по йога в НСА „Васил Левски” – експериментална група; и контролна група от 34 жени, които не се занимават със спорт или двигателна активност. Стратегиите за справяне със стреса са оценени с въпросника COPE-1, (Carver, C. & Scheier, M. 1985), адаптиран за български условия от А. Русинова-Христова и Г. Карастоянов (2000).

Резултатите показват, че първите седем стратегии за справяне със стреса имат приблизително еднакви стойности с контролната група. Доминиращи са пасивните стратегии, свързани с емоционално фокусирано справяне с проблема. В този случай структурата на стратегиите за справяне със стреса при жените, които не се занимават със спорт, е по-несъвършена от тази при жените, практикуващи йога. Подкреждането на водещите стратегии за справяне със стреса, както и достоверните разлики с шест от стратегиите (43% от всичките 14 стратегии) в полза на ЕГ е показателно за по-хармонична и по-съвършена структура на предпочитаните стратегии за справяне със стреса при жените, практикуване на йога.

Данните от получените резултати ни дават основание да направим заключението, че водещите стратегии за справяне със стреса при жени, които не се занимават със спорт, са пасивни. Те изпитват по-големи трудности при решаването на проблемите си в стресови ситуации. Водещите стратегии с жени практикуващи йога са активни. Изследваните индивиди реагират незабавно в стресови ситуации, концентрират се върху проблема и активно се справят с него.

Ключови думи: стратегии за справяне със стреса, йога, двигателна активност.

13. Gencheva, N., Angelcheva, M., Marinov, T., Ignatov, I. (2019) Research of the Emotional Intelligence of Bulgarian Physiotherapy Students, *Journal of Medicine, Physiology and Biophysics, An International Peer-reviewed Journal*, Vol.52, pp. 12-19, ISSN 2422-8427.

Emotional intelligence is perceived as cognitive ability, social competence or personal disposition. It is a range of emotional competencies which determine the efficiency of human behavior.

The aim of the research was to establish the level of emotional intelligence of Bulgarian physiotherapy students and to compare it with the average values for the population.

The subject of the research was a total of 50 students with major kinesitherapy who study at the National Sports Academy with mean age 23.5 years ($S=3,66$): 23 men and 27 women with mean age 22.96 years ($S=3,24$) and 24 years ($S=3,96$) respectively. We used Emotional Intelligence Questionnaire of Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, C. J. & L. Dornheim. (1998). The SEIS consists of 33 items responded to on a 5-point Likert Scale. The possible range of scores is from 33 to 165. This questionnaire was translated into Bulgarian in 2006 and adapted for Bulgarian conditions by Stoyanova S. (2010) with a sample consisting mainly of students ($N=724$). It

allows to be interpreted as emotional intelligence both as a general construct and as different components of the construct.

The physiotherapy students, included in this pilot research, show a little over average levels of emotional intelligence measured with the questionnaire of Schutte, et al (1998). With the advancement in age and experience the women show a little higher level of emotional intelligence. The Bulgarian version of the emotional intelligence scale of Schutte can be used for determining the level of emotional intelligence of students so that the level of their performance at university as well as their future professional realization can be prognosticated.

The higher emotional intelligence will help the future physiotherapeutic specialists to fulfill successfully their personal potential. They will have a positive social attitude and good ability for adaptation in the community environment. They will also be able to build healthy relationships with their patients which is a major factor for their motivation to actively take part in the healing process.

Keywords: *emotional intelligence, physiotherapy students.*

- 13. Gencheva, N., Angelcheva, M., Marinov, T., Ignatov, I. (2019) Research of the Emotional Intelligence of Bulgarian Physiotherapy Students, *Journal of Medicine, Physiology and Biophysics, An International Peer-reviewed Journal*, Vol.52, pp. 12-19, ISSN 2422-8427.**

Емоционална интелигентност на студенти по кинезитерапия в България

Емоционалната интелигентност се възприема като когнитивна способност, социална компетентност или лично разположение. Това е набор от емоционални компетенции, които определят ефективността на човешкото поведение.

Целта на изследването е да се установи нивото на емоционална интелигентност на българските студенти по кинезитерапия и да се сравни със средните стойности за населението.

Обект на изследване са общо 50 студенти от специалност кинезитерапия, които се обучават в НСА, на средна възраст 23,5 години ($S=3,66$): 23 мъже и 27 жени на средна възраст 22,96 години ($S=3,24$).) и 24 години ($S=3,96$) съответно. Използван е въпросник за емоционална интелигентност на Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, C. J. & L. Dornheim. (1998). SEIS включва 33 елемента, на които се отговаря по 5-степенна скала на Ликерт. Възможният диапазон на оценка е от 33 до 165. Този въпросник е преведен на български през 2006 г. и адаптиран за българските условия от Стоянова С. (2010) с извадка, състояща се предимно от студенти ($N=724$). Тя позволява да се интерпретира като емоционална интелигентност както като общ конструкт, така и като различни компоненти на конструкта.

Анализът на получените резултати показва, че студентите-кинезитерапевти, включени в това пилотно изследване, демонстрират малко над средните нива на емоционална интелигентност, измерени с въпросника на Schutte, et al (1998). С напредването на възрастта и опита лицата от женски пол показват малко по-високо ниво на емоционална интелигентност. Българският вариант на скалата за

емоционална интелигентност на Schutte може да се използва за определяне нивото на емоционална интелигентност на студентите, за да може да се прогнозира както нивото на тяхното представяне в университета, така и бъдещата им професионална реализация.

По-високата емоционална интелигентност ще помогне на бъдещите специалисти кинезитерапевти да реализират успешно личния си потенциал, изграждайки положителна социална нагласа и добра способност за адаптация в обществената среда. Също така те ще могат да изградят по-здрави взаимоотношения със своите пациенти, явяваща се основен фактор за тяхната мотивация за активно участие в лечебния процес.

Ключови думи: емоционално интелигентност, студенти-кинезитерапия

- 14. Marinova, D., Angelcheva, M., Marinov, T., Ignatov, I., (2019), Influence of Tuina Therapy on Pain as Regards Quality of Life Among Patients Suffering from Multiple Sclerosis, Journal of Medicine, Physiology and Biophysics, www.iiste.org, ISSN 2422-8427 An International Peer-reviewed Journal DOI: 10.7176/JMPB. Vol.52, 2019, pp. 1-6.**

Multiple sclerosis (MS) has a harmful influence on the quality of life (QoL) and a patient's efficiency, including physical, emotional and social aspects of the everyday life. The subjective nature of pain prevents therapeutants from having an objective standard which can estimate the intensity of pain and its influence on the QoL.

The aim of the research is to determine the positive effect from the Chinese tuina massage on the degree of pain among patients suffering from multiple sclerosis. The research was conducted over a period of 3 years (2014-2017) at the Physiotherapy and Rehabilitation Ward of 8th Diagnostic-consultative center in Sofia, and also as home rehabilitation. For the purposes of the research we formed an experimental group (EG) and a control group (CG) consisting of 25 patients in a remission phase. The patients from the EG undertook 10 procedures with tuina therapy, while those from the CG were given only SF-36-scale about QoL. The results from the statistical processing of the two questions regarding the quality evaluation of the intensity of pain in the patients' normal working environment and in their daily routine over a 4-week period show a significant improvement among the EG compared to the CG at the end of the research. The results from this study show that tuina therapy can be very beneficial for reducing the intensity of pain, improving the functional possibilities and quality of life among patients with MS. The significantly better results among the EG compared to the CG prove tuina therapy is an effective method for successful handling of pain symptoms.

Keywords: multiple sclerosis, pain, tuina, quality of life, chinese massage

- 14. Marinova, D., Angelcheva, M., Marinov, T., Ignatov, I., (2019), Influence of Tuina Therapy on Pain as Regards Quality of Life Among Patients Suffering from Multiple Sclerosis, Journal of Medicine, Physiology and Biophysics, www.iiste.org, ISSN 2422-8427 An International Peer-reviewed Journal DOI: 10.7176/JMPB. Vol.52, 2019, pp. 1-6.**

Влияние на туина терапията върху болката по отношение на качеството на живот при пациенти с множествена склероза

Множествената склероза (МС) е заболяване, водещо до влошаване на качеството на живот (QoL) и ефективността на пациента, включително физическите, емоционални и социални аспекти на ежедневието. Субективният характер на болката пречи на терапевтите да имат обективен стандарт, който може да оцени интензивността на болката и нейното влияние върху QoL.

Целта на изследването е да се установи ефекта от китайския туина масаж върху степента на болка при пациенти с множествена склероза. Изследването е проведено в продължение на 3 години (2014-2017 г.) в Отделението по физиотерапия и рехабилитация на 8-ми Диагностично-консултативен център в София, както и в домашни условия на рехабилитация. Включени са 25 пациенти във фаза на ремисия, разпределени в две групи: експериментална група (ЕГ) и контролна група (КГ). На пациентите от ЕГ са проведени 10 процедури с туина терапия, а на тези от КГ е дадена само SF-36 скала за QoL. Резултатите от статистическата обработка на двата въпросника относно качествена оценка на интензивността на болката в нормалната работна среда на пациентите и в ежедневието им за 4-седмичен период показват значително подобрение сред ЕГ в сравнение с КГ в края на изследването. Резултатите от това проучване показват, че терапията с туина може да бъде много полезна за намаляване на интензивността на болката, подобряване на функционалните възможности и качеството на живот при пациенти с МС. Значително по-добрите резултати сред ЕГ в сравнение с КГ доказват, че туина терапията е ефективен метод за успешно справяне с болковите симптоми.

***Ключови думи:** множествена склероза, болка, туина, качество на живот, китайски масаж*

- 15. Angelcheva, M., Pachova, D. (2022) A bulgarian study on pathiens' and doctors' satisfaction with the homeopathic method of treathment, Proceedings book, International Scientific Congress " Applied Sports Sciences", 2-3 December 2022, Sofia, Bulgaria, www.icass2022.com Scientific Publishing House NSA Press ISBN(Online):978-954-718-702-3, ISBN(Print):978-954-718-701-6 ,Vol. 2, pp. 146-153.**

In the spirit of the Traditional Medicine Strategy 2014-2023, published by the World Health Organisation, for the first time in Bulgaria an empirical study was conducted aiming to improve the quality and organization of homeopathic treatment. A direct individual questionnaire on paper, filled in anonymously, was used to investigate patients' and doctors' attitudes and satisfaction with homeopathy. Respondents are 527 doctors and 547 patients. The study (2015-2019) was done by the National Center for Public Health and Analysis (NCPHA) under the guidance of Assoc. Prof. Iliana Yaneva, MD. According to the study, 97.4% of doctors share the opinion that "conventional and unconventional methods of treatment should complement each other". Leading arguments for patients' satisfaction: the „positive results of the treatment“ – 81%; „the individual attitude towards the patient as a person“ - 44.2%; „the good attitude of the doctor - attention, responsiveness, understanding“ - 33.3 %. Long-term amelioration is affirmed by 60.5% of the patients, and

26.7% feel completely cured. The data analysed show very high satisfaction in patients and good quality of homeopathic care in the country.

Keywords: *satisfaction, health, homeopathy, integrative medicine, resilience*

15. Angelcheva, M., Pachova, D. (2022) A bulgarian study on patients' and doctors' satisfaction with the homeopathic method of treatment, Proceedings book, International Scientific Congress "Applied Sports Sciences", 2-3 December 2022, Sofia, Bulgaria, www.icass2022.com Scientific Publishing House NSA Press ISBN(Online):978-954-718-702-3, ISBN(Print):978-954-718-701-6, Vol. 2, pp. 146-153.

Удовлетвореност на пациенти и лекари от хомеопатичния метод на лечение в България

В духа на Стратегията за традиционната медицина 2014-2023 г., публикувана от Световната здравна организация, за първи път в България беше проведено емпирично проучване с цел подобряване на качеството и организацията на хомеопатичното лечение. Директен индивидуален въпросник на хартия, попълнен анонимно, беше използван за изследване на нагласите и удовлетвореността на пациентите и лекарите от хомеопатията. Анкетирани са 527 лекари и 547 пациенти. Проучването (2015-2019) е направено от Националния център по обществено здраве и анализи (НЦОЗА) под ръководството на доц. Илиана Янева, д.м. Според проучването 97,4% от лекарите споделят мнението, че „конвенционалните и нетрадиционните методи на лечение трябва да се допълват“. Водещи аргументи за удовлетвореността на пациентите: „положителните резултати от лечението“ – 81%; „индивидуалното отношение към пациента като личност“ - 44,2%; „доброто отношение на лекаря - внимание, отзивчивост, разбиране“ - 33,3 %. Дългосрочно подобрене се потвърждава от 60,5% от пациентите, а 26,7% се чувстват напълно излекувани. Анализираните данни показват много висока удовлетвореност на пациентите и добро качество на хомеопатичните грижи в страната.

Ключови думи: *удовлетвореност, здраве, хомеопатия, интегративна медицина, устойчивост*

16. Angelcheva, M., Tomova, T. (2023) Apitherapeutic Heritage – Application and Innovation in the Spa and Wellness Industry of Bulgaria, „Heritage BG“ – Research Announcements, ISSN(Print): 2815-3138, ISSN(Online): 2815-3316, Vol. 5, pp. 66-73.

Abstract: The article draws attention to understanding apitherapeutic heritage and the opportunity to include honey and bee products in prevention practice and therapy activity, as well as to the prospects for development of wellness education in this country. Characteristics of some of the main bee products and methods of their application are presented. Digitally presented innovations and good honey practices in the Bulgarian certified SPA and Wellness Centers and the Sofia massage studios were analyzed.

Keywords: apitherapy technics, digital presentation, certified Spa and Wellness Centers, wellness education

- 16. Angelcheva, M., Tomova, T. (2023) Apitherapeutic Heritage – Application and Innovation in the Spa and Wellness Industry of Bulgaria, „Heritage BG“ – Research Announcements, ISSN(Print): 2815-3138, ISSN(Online): 2815-3316, Vol. 5, pp. 66-73.**

Апитерапевтично наследство - приложение и иновации в СПА и Уелнес индустрията в България

Статията насочва вниманието към разбирането на апитерапевтичното наследство и възможността за включване на меда и пчелните продукти в превантивната практика и терапевтичната дейност, както и към перспективите за развитие на уелнес образованието у нас. Представени са характеристиките на някои от основните пчелни продукти и начините за тяхното приложение. Анализирани са дигитално представени иновации и добри медени практики в българските сертифицирани СПА и уелнес центрове и софийските масажни студия.

Ключови думи: апитерапевтична техника, дигитално представяне, сертифицирани СПА и Уелнес центрове, уелнес обучение

IV. Публикувана глава от колективна монография

Монография „Хомеопатичното лечение в България“ (2021), (под редакцията на доц. д-р Илияна Янева, дм и Авторски колектив (д-р Дора Пачова, д-р Иван Енев, доц. д-р Илияна Янева, дм, д-р Мариана Ангелчева,, Милена Владимирова, дм,, доц. д-р Наташка Данова, дм, гл. ас.Татяна Каранешева, дм), https://ncpha.government.bg/uploads/pages/126/2021_Homeopathy-MONOGRAF.pdf Национален център по обществено здраве и анализи, ISBN 978-954-8404-58-7.

Монографията „Хомеопатичното лечение в България“ отразява резултатите и изводите от проучване, което се провежда за първи път у нас едновременно с респонденти хомеопати и техни пациенти. Проучването е проведено от Националния център по обществено здраве и анализи (НЦОЗА), със съдействието на съсловните организации на лекарите и денталните лекари хомеопати в България – Българска медицинска хомеопатична организация (БМХО) и Асоциация на лекарите хомеопати в България (АЛХБ), в периода 2015 г.–2019 г.

Според българското законодателство хомеопатията е неконвенционален метод за благоприятно въздействие върху индивидуалното здраве. По данни на Световната здравна организация (СЗО) хомеопатията се отнася към широко използваните видове терапии на ТМ/САМ (традиционна медицина/комплементарна алтернативна медицина), НМ (неконвенционална медицина).

Неконвенционалните методи в медицината у нас и в други страни все повече привличат към себе си вниманието на господстващите национални системи по

здравеопазване и са интегрирани в различна степен в тях. У нас досега не са провеждани проучвания, едновременно с доставчици и потребители на хомеопатичния метод, относно демографски характеристики, нагласи, удовлетвореност, др.

Законът за здравето не изисква обучение по прилагането на отделните неконвенционални методи. Единствено обучението по хомеопатия е интегрирано в програмите на медицинските университети като свободноизбираема дисциплина. Хомеопатичният метод е единственият неконвенционален метод, който може да се прилага само от магистри по «Медицина» и «Дентална медицина», поради което е избран сред неконвенционалните методи за обект на това проучване.

Крайната цел на проучването е да се подобри организацията и качеството на хомеопатичното лечение у нас и по-пълно да бъдат удовлетворени потребностите на доставчиците на хомеопатичния метод и тези на техните пациенти.

Monograph

Homeopathic treatment in Bulgaria (2021) edited by Assoc. Dr. Iliana Yaneva MD and Authors collective (Dr. Dora Pachova, Dr. Ivan Enev, Assoc. Dr. Iliana Yaneva, dm, Dr. Mariana Angelcheva, Milena Vladimirova, Assoc. Dr. Natasha Danova, Assistant professor Tatyana Karanesheva.), National Center for public health and analysis, ISBN 978-954-8404-58-7.

The monograph “Homeopathic treatment in Bulgaria” shows the results and conclusions of a study that was held for the first time in our country simultaneously with homeopath response and their patients. The study was conducted by the National Centre for Public Health and Analyses (NCPHA) with the assistance of professional organizations of homeopathic doctors and dentists in Bulgaria- Bulgarian Medical Homeopathic Organization (BMHO) and Association of Homeopathic Doctors in Bulgaria (AHDB) in the period 2015-2019.

According to the Bulgaria legislation homeopathy is an unconventional method for beneficial effects on individual health. According to data of the World Health Organization (WHO) homeopathy refers to the wide used types of therapies-TM/CAM, (traditional medicine/complementary alternative medicine), unconventional medicine.

Unconventional methods in medicine in our country and in other countries are increasingly attracting the attention of the dominant national health care systems and are integrated into them to varying degrees. In our country no studies have been conducted so far, both with providers and users of homeopathic methods, regarding demographic characteristics, attitudes, satisfaction etc.

The health legislation does not require training in the application of non-conventional methods. Only the study of homeopathy is integrated into the programs of medical universities as an optional subject. The homeopathy is the only unconventional method that can only be applied by masters in “Medicine” and “Dental Medicine” which is why it was chosen among the non-conventional methods for the object of this study.

The ultimate goal of this study is to improve the organization and quality of homeopathic treatment and to more fully meet the need of the providers of the homeopathic methods and those of their patients.

1. М. Ангелчева, (2021) Глава: Европейско законодателство и образование в областта на хомеопатията, стр. 49-58.

В световен мащаб нараства интересът към хомеопатичната терапия, увеличава се употребата на хомеопатичните медицински продукти. Лекарите хомеопати са обединени в професионални организации и имат разработени стандарти за образование и обучение, както и за практикуване, но липсват глобално приети еталони. Стандартите на СЗО за обучение и практика по хомеопатия биха подобрили качеството на хомеопатичната грижа, пациентската сигурност и биха улеснили комуникацията между лекарите хомеопати и лекарите от други медицински специалности. Като равноправен член на ЕС, обучението за лекари хомеопати в България е желателно да бъде съобразено с европейските и международните стандарти.

M. Angelcheva:

Chapter: European legislation in the field of homeopathy, pp. 49-57.

Worldwide, interest in homeopathic treatment is growing, the use of homeopathic medical treatment is increasing. Homeopath doctors are united in professional organizations and have developed standards for education and training as well as practise, but there is lack of globally accepted benchmarks. WHO standards for training and practice in homeopathy would improve the quality of homeopathic care, patient's safety and would facilitate communication between physician homeopaths and doctors from other medical specialty. As a equal member of EU, the training in homeopathic doctors in Bulgaria is desirable to comply with the European and international standards.

2. М. Ангелчева, (2021) Глава: Квалификация на лекари и дентални лекари хомеопати за прилагане на хомеопатичния метод, стр.74-82.

Българските лекари и дентални лекари хомеопати проявяват траен интерес към използване на хомеопатията като съпътстваща форма на пациентско лечение; от първите си стъпки в професията до пенсионна възраст те използват нейни методи и лечебни средства във всекидневната си практика. 98.4% от участниците в изследването са преминали през специализирано хомеопатично обучение. Почти всички респонденти (90.5%) са получили знания и допълнителна квалификация по хомеопатия в България. По-малко от 10% са се обучавали по хомеопатия в чужбина. 1/5 от респондентите, без значение на пол, възраст и професионален профил, са напълно доволни от полученото знание по хомеопатия и могат успешно сами да практикуват метода (по-уверени са лицата от мъжки пол), останалите 4/5 от респондентите не се чувстват достатъчно уверени. 78,4% от респондентите желаят

да получат допълнителни знания след основните по хомеопатия, имат нужда от продължаващо образование, при което да се постига постоянно обновяване и обогатяване на знанието.

Общността от лекари и дентални лекари хомеопати, и от двата пола, като цяло е с нагласа за продължаващо образование, придобиването на ново познание чрез курсове. Това поставя въпроса за търсене на нови правни, социални, професионални и редица други норми-рамки за утвърждаване на имиджа на това професионално направление, като и за иновативно и креативно подобряване на обучението по хомеопатия в България за лекари и дентални лекари хомеопати.

M. Angelcheva:

Chapter: Qualification oh homeopathic doctors and dentist to apply a homeopathic method, pp.74-82.

Bulgarian homeopathic doctors and dentist show lasting interest in use homeopathy as a complimentary form of patient treatment, from their first step in the profession until the retirement age they use its method and remedies in their daily practice. 98.4% of study participants underwent specialized homeopathic training. Almost all respondent (90.5%) received knowledge and additional qualification in homeopathy in Bulgaria.

Less then 10% were trained in homeopathy abroad. 1/5 of the respondents, regardless of gender, age and professional profile, are completely satisfied with the acquired knowledge of homeopathy and can successfully practice the method themselves (more confident are the male doctors) the remaining of respondents 4/5 do not feel confident enough. 78.4% wish to obtain additional knowledge after the basic homeopathy, they need more in depth education in which permanent knowledge is achieved thorough continuously enriching learning.

The community of homeopathic doctors and dentists, of both sexes is generally committed to continuing education, the acquisition of new knowledge through courses. This poses the question of searching new, social, professional and number of other norms-frameworks to confirm the image of this professional direction as well as innovative and creative improvements of homeopathy training in Bulgaria for doctors and dentists.

3. М. Ангелчева, (2021) Глава: Отношение на лекари и дентални лекари хомеопати към желания, мнения, препоръки на пациентите за по-пълното удовлетворяване на потребностите на пациентите от хомеопатичното лечение, стр. 98-115.

Анализът на резултатите от анкетното проучване показват, че 70,7% от лекарите и денталните лекари хомеопати се интересуват от потребностите и желанията на пациентите във връзка с проведените различни лечения – конвенционално и хомеопатично, като 74,7% от тях полагат усилия да задоволяват потребностите и желанията им. За 77% от респондентите най-голямо значение за удовлетвореността на пациентите от хомеопатичното обслужване има резултатът от проведеното хомеопатичното лечение. 67.8% от респондентите считат, че благодарностите на пациентите, изразени по най-различни начини, отразяват

благодарността им от проведеното хомеопатично лечение. 86,7% от магистрите по дентална медицина и 67,8% от магистрите по медицина, считат, че благодарностите на пациентите, изразени по най-различни начини, отразяват удовлетвореността им от хомеопатичното лечение. 83,2% от респондентите, считат, че предоставянето на пълна информация за заболяването, диагностиката, лечението и прогнозата допринася за по-пълна удовлетвореност на пациентите от хомеопатичното лечение. 81% от респондентите са единодушни, че проучването на мнението и препоръките, направени от пациентите, води до по-пълната им удовлетвореност от хомеопатичното лечение. Резултатът от проведено хомеопатично лечение има най-голямо значение за хомеопатите (26,8%) като най-важна потребност и желание на пациентите. Най-висок е относителният дял на магистрите по медицина (9%), които считат, че за да бъдат по-пълно удовлетворени потребностите на хомеопатите и пациентите им, хомеопатията трябва да бъде призната за медицинска специалност.

M. Angelcheva

Chapter: Attitude of homeopathic doctors and dentist to wishes, opinions, recommendations of patients for more complete satisfaction of patient's need from homeopathic treatment, pp. 98-115.

The analyses of the results of the survey show that 70.7% of homeopathic doctors and dentist are interested in the needs and wishes of the patients in the connection in the various treatments of carried out- conventional and homeopathic and 74.7% of them apply efforts to satisfy their needs and desires. The 77% of the respondents, the result of the conducted homeopathic treatment is the most important for patient satisfaction with homeopathic care. 67.8% of the respondents believe that thanks to their patients, expressed in a variety of ways, reflect their gratitude for the homeopathic treatment. 67.8% of the respondents believe that the thanks of the patients, expressed in a variety of ways reflects their gratitude to the homeopathic treatment. 86.7% of the masters in dental medicine and 67.8% of masters in medicine believe that the gratitude of patients, expressed in a variety of ways reflects their satisfaction with homeopathic treatment. 83.2% of the respondents believe that providing complete information about the disease, diagnoses, treatment and prognosis contributes to more complete patient satisfaction with homeopathic treatment. 81% of patients agreed that researching the option and recommendations made by patients lead to their grater satisfaction with homeopathic treatment. The result of conducted homeopathic treatment has the greatest importance for homeopaths (26.8%) as the most important need and desire for patients. The relative share of the masters in medicine (9%) is the highest who believe that in order to more fully satisfy the needs oh homeopaths and their patients, homeopathy should be recognized as a medical specialty.